

Truede åkerugras: Ugrasbiotopene bør restaureres eller rekonstrueres

Åkerugras-biotopene bør restaureres eller rekonstrueres. Restaurering vil innebære at et habitat som har huset en interessant ugrasflora, bringes tilbake til sin opprinnelige tilstand, enten ved at eksisterende frøreserver aktiviseres, eller ved at nytt materiale av artene som vokste der før, sås inn.

REKONSTRUERING vil si at man prøver å gjenskape gammeldags ugrasflora på områder som ikke nødvendigvis har vært noe ugrashabitat tidligere.

Restaurering av gammel ugrasflora kan være aktuelt i kulturlandskap i lavlandet, der gamle driftsformer holdes i hevd, f.eks. inngår i en skjøtselsplan for et verneområde, fortrinnsvis naturreservat eller landskapsvernområde. Muligheter for å ivareta slike områder hjemles også i kulturminneloven og plan- og bygningsloven.

Oppliving av frøreserver

For å oppleve eventuelle frøreserver kan jord fra gamle åkrer eller enger spas opp og endevendes. Hvilende frø kan derved gis mulighet til å spire og utvikle seg til livskraftige planter.

Dessverre har flere av de mest interessante åkerugrasene frø som bare kan tåle å ligge en meget kort stund i jorda. Det

Klinte (*Agrostemma githago*) var før ca. 1920 temmelig vanlig i kornåkrer på Øst- og Sørlandet, men er i dag helt forsvunnet. Arten er fullstendig tilpasset gammeldags jordbruk og tåler ikke endringene som moderne driftsformer har ført med seg. Frøene har dessuten ingen evne til å hvile i jorda slik at eventuelle frøbanker kan bygges opp.

er ikke noe håp om å kunne gjenopplive disse på eksisterende lokaliteter. Derimot vil arter som kornblom (*Centaurea cyanus*) og gullkrage (*Chrysanthemum segetum*) ha gode muligheter for å kunne revitaliseres.

Innsåing av nye frø

En annen mulighet er å så inn nye frø. Disse frøene bør stamme fra provenienser som ikke ligger langt unna vårt eget land. Sverige er en mulighet. Der finnes fortsatt arter som klinte (*Agrostemma*

githago) og rugfaks (*Bromus secalinus*) som åkerugras.

Frø fra Øst-Europa

Enda mer lovende kan enkelte av de øst-europeiske landene være, f.eks. Polen, Tsjekia, Slovakia eller det tidligere DDR, eller naboland i den tidligere Sovjetunionen: Estland, Latvia og Litauen. Jordbruket her er generelt atskillig mer gammeldags enn i Vest-Europa. Sjansen for å finne livskraftige populasjoner av sjeldne åkerugras er sannsynligvis fortsatt god.

Gjenoppliving av herbariefrø?

En fascinerende oppgave vil være å prøve om frø fra gamle norske herbariebelegg kan gjenopplives. Greier man å få slike frø til å spire, kunne det være fristende, etter at plantene er blitt opp-

formert, å så de nye frøene tilbake til lokaliteten angitt på herbarie-etiketten. Derved kan man reintrodusere tilnærmet det genetiske materialet som opprinnelig fantes på lokaliteten.

Stoffet er hentet fra

NINA Utredning 047

Klaus Høiland:

«Truede kulturbetingete planter i Norge. 1 Åkerugras».

Kulturbetingede arter i Norge

DE KULTURBETINGEDE plantene vokser vanligvis bare på steder der mennesket ved sin virksomhet skaper grobunn for dem. Dette kan være ugras i åker og eng, planter på veikanter og i slåtte- og beitemark, og vekster som opprinnelig har vært dyrket for ulike formål som mat, fôr, medisin og pynt.

Hvilke typer kulturbetingede planter som finnes i Norge, er et spørsmål det er vanskelig å svare på, fordi de menneskeskapt naturtypene varierer sterkt etter graden av utnyttelse og habitatets opprinnelige karakter. Det er for eksempel stor forskjell på en gammeldags drevet slåtteeng og en moderne grøntfôråker, eller en hagemarkskog og en by-

gate, eller et gårdstun og en avfallshaug.

De kulturbetingede artene vil opptre deretter. Etter en meget grov skala kan mange av de kulturbetingede artene deles i følgende tre økologiske grupper:

- Åkerugras
- Planter på gårdstun og veikanter
- Planter i slåtteeng og beitemark

Åkerugras: Tilpasset dyrket åkermark

STATUS til truede karplanter definert som åkerugras i Norge er vurdert i NINA-rapporten. Dette er arter hvis primære nisje er dyrket åkermark, og som i større eller mindre grad, gjennom evolusjon, har tilpasset seg dynamikken og syklene gjennom utsæd, vekst, skurd, tresking og lagring.

Ettårige urter

Det dreier seg enten om ettårige urter der frøene overvintrer inne sammen med såkornet eller ute på jorda, eller om flerårige urter med kraftig underjordisk system som gjennomtrenger dyrkingsjorda. Alle artene som behandles i rapporten, er ettårige.

Siden steinalderen

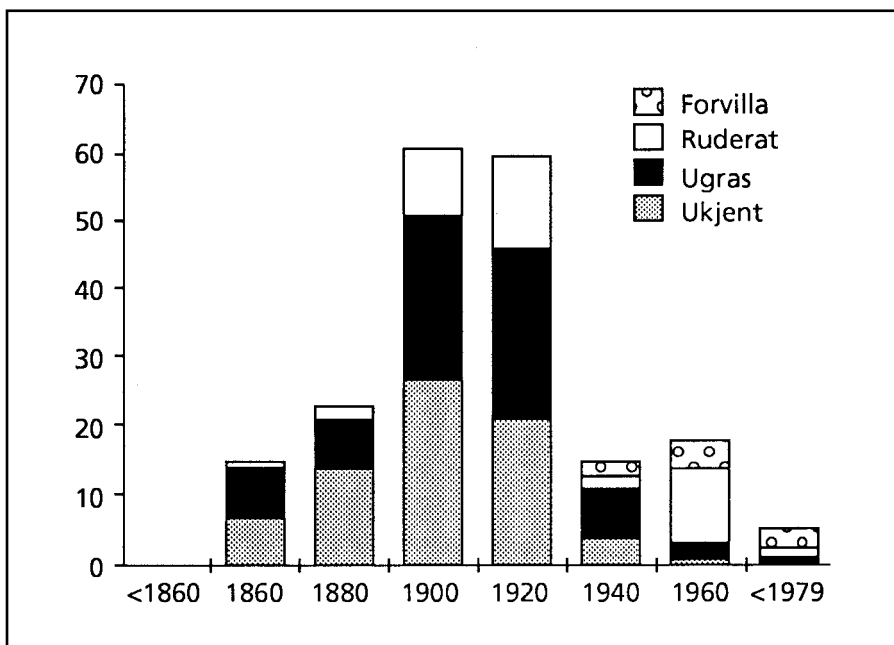
Noen av artene er meget gamle i vår flora og har sannsynligvis fulgt jordbruket helt siden yngre steinalder, andre er av nyere dato, men godt tilpasset jordbruket, atter andre har opprinnelig vært dyrket og er siden blitt ugras.

Utryddet

På grunn av ugrasenes skadelighet er det blitt ført en aktiv kamp mot dem på mange fronter; dette har spesielt gått ut over de ettårige artene, for eksempel *Agrostemma githago* (kliente), *Bromus secalinus* (rugfaks), *Centaurea cyanus* (kornblom) og *Lolium temulentum* (svimling), som er blitt helt eller nesten utryddet.

Tilbakegang

Andre er ikke truet ennå, men har begynt å vise tilbakegang. Eksempler på slike er *Anchusa arvensis* (krum-

Akutt truet: Kornblom (*Centaurea cyanus* L.) kom sannsynligvis inn sørfra med såkornet i yngre steinalder eller bronsealder. Kornblom er nå nesten utryddet som åkerugras i Norge. Den var ganske vanlig over store deler av Norge og var frekvent fram mot slutten av 1920-tallet. Mot slutten av 1930-årene gikk den svært brått tilbake. Årsak til tilbakegangen er moderne frørensing og bruk av ugrasmidler. Arten kan bli truet hvis pollinatorene (humler og bier) blir borte; dette kan skje ved særlig intensiv arealbruk.

hals), *Anthenis arvensis* (hvit gåseblom), *Euphorbia helioscopa* (åker-vortemjolk), *Fumaria officinalis* (jordrøyk), *Sinapis arvensis* (åkersennep), *Urtica urens* (smånesle), og *Veronica agrestis* (åkerveronika).

Vanlige og brysomme

Til slutt har vi dem som fremdeles er vanlige og brysomme, trass i alle bekjempelsesmetoder. Her kan vi nevne

Brassica rapa (åkerkål), *Chenopodium album* (meldestokk), *Erysimum cheiranthoides* (åker-gull), *Galeopsis speciosa* (gulddå), *G. tetrahit* (kvassdå), *Galium aparine* (klengemaure), *Raphanus raphanistrum* (åkerreddik), *Senecio vulgaris* (åkersvineblom), *Spergula arvensis* (linbendel) og *Thlaspi arvense* (pengeurt).